

SULTAN MUSTAFA CAMİİ ve HAMAMI

Rodos'ta
XVIII. yüzyılın ikinci yarısında
inşa edilen cami ve hamam.

Rodos adasında kale içindeki bir meydanlıkta yer alan caminin inşasına 1610-1620 yıllarında Ebûbekir Paşa tarafından başlanılmış, ancak yapı tamamlanamamıştır. Daha sonra Sultan III. Mustafa, caminin tamamlanmasını ve camiye gelir sağlamak için bir hamam inşa edilmesini emretmiştir. Cami cümle kapısı üzerindeki kitâbeye göre 1178 (1765) tarihlidir.

Caminin demir parmaklıklarla çevrili avlusuna birkaç basamakla ulaşılmaktadır. Kareye yakın dikdörtgen plana sahip yapının üst örtüsünü, harim mekânında kuzeyde iki serbest sütuna ve güneyde mihrap duvarına oturmak suretiyle yüksek bir kubbe, üç yöndeki dikdörtgen alanlarda ise tonozlar oluşturmaktadır. Kuzeyde duvarla sütunlar arasında kalan iki köşede birer küçük kubbe yer almıştır. Yapının kuzey cephesinde günümüze ulaşmayan son cemaat yeri bulunmaktaydı. Dört sütuna oturan, sivri kemerli açıklıklı, üç kubbeli bu son cemaat yerini üç taraftan "U" şeklinde ikinci bir son cemaat yeri çevrelemekteydi. Eğimli bir çatıyla örtülü olan bu kısım da önde küçük ahşap taşıyıcılara otuyordu. Caminin kuzey cephesinde yer alan cümle kapısının iki yanında birer pencere ve mihrap nişi mevcuttur. İki yanı sütunçelerle yumuşatılmış olan yuvarlak kemerli cümle kapısı altta basık kemerli açıklığa sahiptir. Kapı üzerinde caminin tarihini veren iki beyitlik kitâbe silmeli bir çerçeve içindedir. Bunun üzerinde ortadaki "mâşallah" yazısının iki yanında kabartma olarak bir vazoda çiçekler görülmektedir.

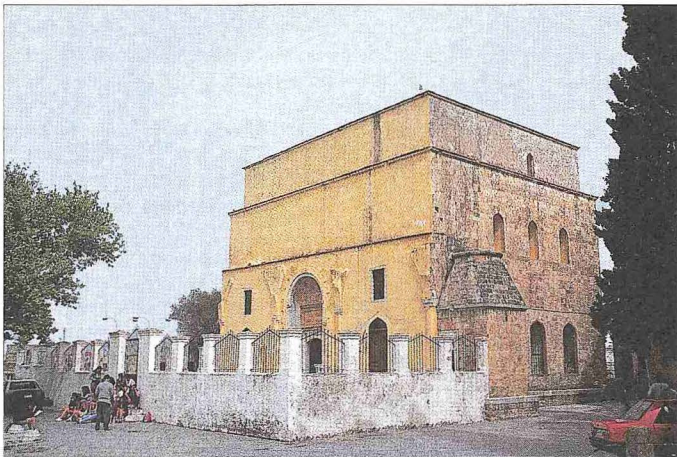
Bu kompozisyon, dilimli bir form içindeki bitkisel bezeme ve yanlardaki palmet motifleriyle taçlandırılmıştır. Tahta kapı karnatları ince işçilikleriyle dikkat çekmektedir. Caminin cephelerinde sivri kemerli iki sıra pencere açılmıştır. Alt sırada doğu ve batı cephelerinde üçer, güney cephesinde mihrabın iki yanında ikişer pencere görülmektedir. Yan cephelerde kubbe eteğine yakın birer pencere daha yer almıştır.

İçten oldukça yüksek olan kubbeyi taşıyan sütunlar mihrap duvarına paralel olup doğu, batı, kuzey ve güney cephelerine bağlanan kemerler mekânı altıya bölmektedir. Mahfile kuzey duvarına yerleştirilmiş merdivenlerle çıkılmaktadır. Dıştan oldukça sade ve süslemesiz olan caminin iç mekânında ölçülü bir süsleme kullanılmıştır. Mihrap, klasik düzenden farklı biçimde iki yanında iyonik başlıklı sütunlara oturan üçgen alınlıklı bir düzenleme içinde ince uzun bir forma sahip mukarnas kavsara ve mihrap açıklığından oluşmaktadır. Minber mermer olup yan aynaları üzerinde gül bezemeleri bulunan çerçevesiz düzendedir. Alt pencere kenarlarında örme motifli bordür ve alınlıklarında hilâl motifli kullanılmış, üst pencerelerin altından ve üstünden geçen iki silme yapıyı bütününle doluşturmuştur. Kubbeye, tonozlarda ve kemerlerde girift bir şekilde kullanılmış geometrik ve bitkisel bezemeler, palmye ve çiçek motifleri, şemselere içinde bitkisel motifler, "C" kıvrımları gibi kalem işi süslemeler geç dönem özellikleri olarak görülmektedir.

Yapıya bitişik halde kuzeybatı köşesinde yer alan minaresinden günümüze kare kürsü kısmı ve gövdeye geçişi sağlayan pabuçluk kısmı ulaşmıştır. Kapısının üzerinde besmele yazılıdır. 1863 Rodos depreminde tamamen yıkılmış olan minare daha sonra yeniden inşa edilmiş, ancak 1973'te yıkılmıştır. Eski kaynaklara gö-

re XX. yüzyılın başında tek şerefeli ve konik külâhlı, 1930'lu yıllarda 30 m. yüksekliğinde, silindirik gövdeli ve boğumlu külâhlıdır. Şadırvan caminin avlusunun dışında meydanda yer almaktadır. Önceki halinde sivri kemerlerle bağlanan, volütü başlıklara sahip sekiz sütunun taşıdığı bir kubbeyle örtülüydü. Şadırvanın on iki köşeli mermer su haznesinin her cephesinde musluğun iki yanında birer servi ağacı ve üzerlerinde gül, lâle, karanfil bezemeli vazolar yer almıştır. Günümüze yalnızca harap haldeki bu su haznesi ulaşmıştır. 1856 ve 1863 depremlerinde oldukça zarar gören camide bazı dönemlerde onarımlar yapılmıştır. Adaya Yunanistan'ın hâkim olmasıyla cemaat azlığı ve imam yokluğu gibi sebeplerle ibadete kapalı tutulmuştur. Bir süreden beri Rodos Türkleri'nin nikâh törenleri için kullanılmakta olan camide yıkık olan soncemaat yeri ve minarenin onarımı beklenmektedir.

Rodos'ta zamanımıza ulaşan üç Türk hamamından biri olan ve caminin çok yakınında yer alan Sultan Mustafa Hamamı, Yeni Hamam veya Süleymaniye Hamamı adlarıyla da tanınmaktadır. Tek hamam olarak inşa edilen yapının su haznesi yerine daha sonra bir bölüm eklenecek burası kadınlara tahsis edilmiştir. Bu hamam Yunanistan'da günümüze kadar ulaşan en büyük hamamlardan biridir. Yüksek duvarlarıyla ihtişamlı bir görüntüye sahip olan yapı uzun dikdörtgen plandadır. Erkekler bölümünün soyunmalık kısmı 13 x 13 m. ölçülerinde kare bir mekân olup çapı 13 metreye varan bir kubbeyle örtülüdür. Ortada şadırvan, kenarlarda tahta merdivenlerle çıkılan ve kafeslerle kapatılan sedirler bulunmaktadır. Sedirlerin bulunduğu duvarlar dilimli kaş kemerli girintiler olarak değerlendirilmiş, böylece hem mekânın genişlemesi hem de dekorasyona katkı sağlanması mümkün olmuştur. Soyunmalık kısmında istirdiye kabuğu süslemeli tromplar, ayrıca duvar yüzeylerinde yer alan zincir, çiçek, yaprak motifli bordürler ve geometrik bezemeler dikkati çekmektedir. Soyunmalıktan köşelerdeki iki kapı ile üç eyvanlı ılık kısmına geçilmektedir. Ortada sekizgen bir göbek taşı, iki köşede birer halvet hücresi bulunmaktadır. Bu bölümde solda abdesthane, tıraş odası ve yahudi havuzu (çukuru) denilen, yahudilerin yoğun olduğu yerlerdeki hamamlarda görülen su dolu bir çukur mevcuttur. Ilıklıktan bir kapı ile ulaşılan sıcaklık kısmı üç eyvanlı ve iki köşede birer halvet hücreli plana sahiptir. Ortada sekizgen göbek taşı yer almaktadır. Bü-

Sultan
Mustafa
Camii -
Rodos

tün mekânların üzerleri küçük kubbelerle örtülmüştür. Hamam da 1863 depreminde zarar görmüş, 1873 ve 1893 yıllarında geçirdiği kapsamlı onarımlarla eski planı büyük ölçüde değişmiştir. Kadınlar kısmının uzun dikdörtgen planlı soyunmalık bölümü iki kemere oturan düz bir damla kapatılmış, 7,80 x 7,80 m. ölçülerindeki diğer bölüm ise kubbe ile örtülmüştür. Şadırvan ve sedirlerin yer aldığı bu bölümden basit plandaki illikliğe birkaç basamakla inilmektedir. Buradan iki sivri kemerin taşıdığı düz damla örtülmüş sıcaık, ayrıca halvetler ve küçük bir koridorla da helâlara ulaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

H. Balducci, *Rodos'ta Türk Mimarisi* (trc. Celâlettin Rodoslu), Ankara 1987, s. 33, 38-49, 106-121; Zeki Çelikkol, *Rodos'taki Türk Eserleri ve Tarihçe*, Ankara 1992, s. 69-70, 99; Nusret Çam, *Yunanistan'daki Türk Eserleri*, Ankara 2000, s. 248-250; İsmail Bıçakçı, *Yunanistan'da Türk Mimarisi Eserleri*, İstanbul 2003, s. 268-269; Ali Fuat Öreng, *Yakındönem Tarihimizde Rodos ve Oniki Ada*, İstanbul 2006, s. 353, 355, 358, 364, 406, 408; Neval Konuk, *Midilli, Rodos, Sakız ve İstanköy'de Osmanlı Mimarisi*, Ankara 2008, s. 66-67, 178-179; M. Kamil Dürüst, "Rodos'ta Türk Mimarisi", *Rölöve ve Restorasyon Dergisi*, sy. 3, Ankara 1982, s. 10-11; Besim Darkot, "Rodos", *İA*, IX, 757.

AYŞE DENKNALBANT

SULTAN SELİM CAMİİ ve KÜLLİYESİ

İstanbul'da XVI. yüzyılda
Kanûnî Sultan Süleyman tarafından
babası Yavuz Sultan Selim adına
yapıtılan külliye.

Fatih ilçesinin Yavuzselim semtindeki Çukurbostan denilen Bizans açık su haznesi yanında Haliç'in dik yamaçları üzerindedir. Bu mevkiye aynı zamanda Mirza Sarayı dendiği rivayet edilir. Külliye esas olarak cami, iki tabhâne, Sultan Selim ve Hafsa Sultan türbesi, şehzadeler türbesi, mektep ve imaretten teşekkül etmiştir. Bir hayli uzakta olduğu halde bir çifte hamam da külliyeden sayılmaktadır. Ayrıca yine Kanûnî Sultan Süleyman tarafından Yavuz Sultan Selim adına Mimar Sinan'a yaptırılan ve dershanesi de bir cami olarak düzenlenen medrese ve çeşmeden oluşan küçük bir ikinci külliye Yenibahçe'de bulunmaktadır. Evliya Çelebi'ye göre bir kervansaray da mevcuttur (*Seyahatnâme*, I, 325). Peçuylu İbrahim, Kanûnî'nin babasının vefatından sonra kabri üzerine bir türbe ve cami, imaret, mektep, medrese, dârüşşifâ ve dârüzziyâfe yaptırdığını ve bunun için 400.000

altının iç hazineden verildiğini kaydeder (*Tarih*, I, 425). Külliye'nin cami, tabhâne, türbe, mektep ve belki de imaretinin o sıralarda mimarbaşı olan Acem Ali tarafından, hamam ve kervansarayın da Mimar Sinan tarafından yapıldığı tahmin edilebilir. Bunlardan başka sonradan ilâve edilen Sultan Abdülmecid Türbesi ve bir meşruta binası külliye sınırları içindedir. Caminin, cümle kapısı üzerindeki üç satırlık Arapça kitâbeye göre, 929 Muharreminde (Aralık 1522) Sultan Selim'in emriyle yapılmış olduğu yazılıdır. Sultan Selim Türbesi'ndeki kitâbede ise türbenin Kanûnî tarafından inşa ettirildiği aynı tarihle kaydedilmektedir. Sultan Selim'in vefatı 8-9 Şevval 926 (21-22 Eylül 1520) tarihinde olduğuna göre külliye'nin yapımını belki de Sultan Selim vefatından önce emretmiş veya buna niyet etmiş, ancak ömrü vefa etmediğinden külliye Kanûnî tarafından bitirilmiş ve babasına hürmeten kendi adını yazmamıştır. İsmail Hami Danişmend, kaynak vermeden caminin yapımına 9 Cemâziyelâhir 927'de (17 Mayıs 1521) başladığını kaydeder (*Kronoloji*, II, 65, 68).

Sultan Selim'in Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki vakfiyesi 14 Ramazan 964 (11 Temmuz 1557) tarihlidir (VGMA, *Sultan Selim Vakfiyesi*, Kasa 182 K ve Latin harfli sûreti için bk. nr. 2136). Emlâk ve

akarının tesbiti için o sırada sadrazam olan Rüstem Paşa görevlendirilmiştir. Türkçe yazılan vakfiyeye göre Sultan Süleyman'ın, babası tarafından inşası müyeser olmayan bir "imâret-i âliye", ruhunu tâziz için bir türbe, bir cami, bir matbah, sekiz odalı bir tabhâne ve yer olmadığı için bir başka yerde dershaneli bir medrese ve bir mektep, bir çifte hamam yaptırmış olduğu kaydedilmektedir. Vakfiye'nin birinci kısmında Rumeli, ikinci kısmında Anadolu'da olan emlâk ve akar kaydedilmektedir. Buna göre külliye'ye gelir sağlamak için İstanbul'da bir çifte hamam ve dükânlar, Rumeli ve Anadolu'da köyler, mezarlar ve tarlalar sayılmaktadır.

Külliye kuzeybatı-kible istikametinde yamuk bir dikdörtgen biçiminde bir ihata duvarı ile çevrilidir. Haliç tarafı ve kible tarafı istinat duvarları ve payandalarla desteklenerek yer kazanılmıştır. Külliye'nin dört kapısı vardır. Evliya Çelebi, kapılara isim vererek Haliç tarafında kırk merdiven denilen uzun ve dik bir merdivenle bağlantılı olan ve bu adla anılan bir kapı, kible tarafında türbe kapısı, kuzeybatı tarafında bulunan mektep yanında çarşı kapısı ve Çukurbostan tarafındaki kapıyı saymaktadır (*Seyahatnâme*, I, 148). Külliye'nin kuzeyindeki düz sahada bir zamanlar imaretin bulunduğu bilinir. Caminin kıblesinde Sul-

İstanbul Sultan Selim Camii ve Külliyesi (Fatma - Orhan Durgut fotoğraf arşivi)

